

မိမိတို့
အသက်အရွယ်

1/2-2025

25

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАБОБАТИ АКАДЕМИЯСИ

ИЛМИЙ-ТИББИЙ, МАЪРИФИЙ-ҚОМУСИЙ ЖУРНАЛ

Шарқ
табобати

SHARQ TABOBATI ————— 2025 йил 1-2-сон

МУНДАРИЖА

A.A. Xudayarov. O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirining tabrik so'zlari	3
N. Maxmudov. Abu Ali Ibn Sino: otmish nuri kelajakni yoritir	4
Шайх Абдулазиз Мансур. "Шарқ табобати" журнали чорак аср ёшда.....	6
A.C. Temirov. "Farmatsevtika mahsulotlarixavfsizligi markazi" davlat muassasasi – el-yurt xizmati yo'lida!	7
P. Kuldoshev. Ўзбекистонда халқ табобати фидокори	8
Muttalip Ali Haji Emchi. «Al-Qonun fit-tib»ning shifokorlik va davolash g'oyasiga voislik qilish xalq tabobatini taraqqiy ettirish yo'li.....	10
Ўктамхон Солиева. Халқ табобатини халққа яқинлаштирувчи нашр	12
A.З. Факиров. Устозлик маноқибини оқлаёлган зот.....	14
M. Xasanov. Кутлуғ ёшинг муборак!.....	15
Международная конференция 2025 года по сотрудничеству и интеграции промышленности, образования, научных исследований и прикладной деятельности (ICCI-IERA 2025)	16
G.Ш. Каримова, X.P. Tuxtaev. Ични юмшатувчи ўсимликлар асосидаги воситалар	20
I.X. Mamatkulov, M.Ш. Xamraev, B.M. Xamraev. Взгляды Абу Али Ибн Сино на причину и терапию диабета	22
Мухаммад Тунусий гўдаклик боскичлари	23
Юрак.....	24
A.B. Xasanov, L.U. Anvarova. Yo'l-transport hodisalarida jabrlangan bolalarga tibbiy yordamning tashkiliy jihatlari.....	26
Sh.A. Tulametova. Meteorologik omillarning reproduktiv salomatlikka ta'siri haqidagi hozirgi qarashlar	28
Мухаммад Хамроев. Ўзбек халқ табобати назарияси асослари.....	31
Ш.А. Туламетова, А.Й. Тўхтакулов. Иқлим омилларига таъсирчан заиф беморлар гуруҳлари ҳақида.....	35
Меҳри Нурузова. Табобатнинг борлиққа келиши ва унинг биричи бор ошқора бўлиши	38
B. Mansurov. Инсон соғлиғини мустаҳкамлашда биологик фаол кўшимчалар ўрни.....	43
"Жим" ж [Ж] харфи жуби – пишлок, панир	45
A.G. Kurmukov, A.A. Akimallyev. O'rta Osiyoda dorivor o'simliklardan foydalanishning qisqacha tarixi	46
A.G. Kurmukov. Dorivor o'simliklar fitokimyosi	48
D.E. Zaurov, I.V. Belolipov, A.G. Kurmukov, I.S. Sodombekov, A.A. Akimallyev, S. Auzenman. O'rta Osiyo dorivor o'simliklari	50
"Жим" ж [ж] харфи жавз – ёнғок.....	52

Меҳри НУРУЗОВА,

(шарқ табобати раиси),

Шайх Абдулазиз МАНСУР,

Неъматиддин МУҲИТОВ,

Маъмур ХАСАНИЙ,

Бақошир АБДУЛАХАТОВ,

Хасан ТУХТАЕВ,

Алишер ФАКИРОВ,

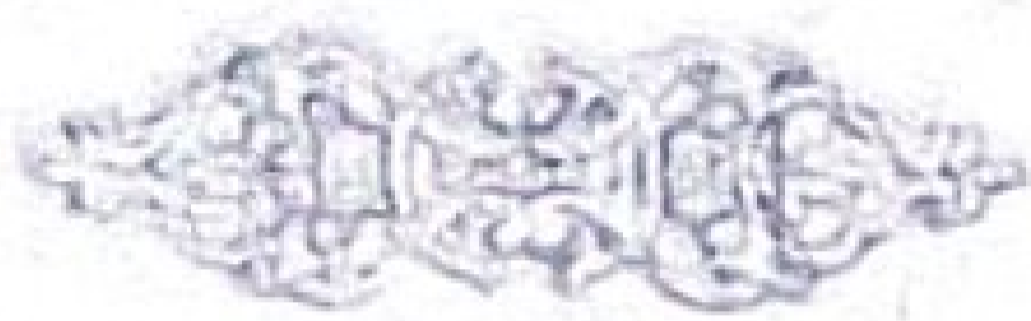
Дўстмурат БИҚНАЗАРОВ,

Қўтлубеги НИЗОМОВ,

Совьятов ХАМРОЕВА,

(масъул котиб),

Бекзод ХАМРОЕВ

"Шарқ табобати" журнали

Ўзбекистон Республикаси

Вазирлар Маъкамаси ҳузуридаги

Олий аттестация комиссияси

раёсатининг 2012 йил 31

майдаги №185/5 сонли қарори

билан халқ табобати соҳасидаги

илмий мақолалар чоп этилиши

лозим бўлган илмий журналлар

рўйхатига киритилган.

2025 йил 28 октябрда босишга

руҳсат этилди, Бичими 60x84 1/8

6,5 босма табак. Буюртма №24-4.

Миклори 500 дона.

Баҳоси сотувда эркин нархда.

Саҳифаловчи-дизайнерлар:

Бекзод Хайдаров.

Журнал "IMPRESS MEDIA" МЧЖ

босмаҳонасида чоп этилди.

Манзил: Тошкент шаҳри, Қушбеги

кўчаси, 6-уй.

"Шарқ табобати" журнали

2007 йил 22 январда Ўзбекистон

Матбуот ва ахборот агентлиги

томонидан 0206 рақам билан

рўйхатга олинган.

Манзил: Тошкент шаҳри,

Юнусобод даҳаси, 9-мавзе.

тел: +99871 221-31-16

e-mail: academ_avisenna@yahoo.com

ISSN 2181-6719

ИҚЛИМ ОМИЛЛАРИГА ТАЪСИРЧАН ЗАИФ БЕМОРЛАР ГУРУҲЛАРИ ҲАҚИДА

Муаллифлар адабиётлар таҳлили асосида турли фаслларда иқлим омилларига таъсирчан энг заиф беморлар гуруҳларини таҳлил қилишган. Маълумки, иқлим омиллари қайсидир даражада аҳоли саломатлигига таъсир қилади, аммо бу ҳақда аниқ маълумотлар етарли эмас. Сўнги йилларда аҳоли тез-тез тиббий ёрдамга мурожаат қиладиган юқори ва паст атмосфера ҳароратини ўз ичига олган турли метеорологик омиллардан қон айланиш тизими касалликларидан-касалланиш ва ўлим ўртасидаги боғлиқликни кўрсатадиган халқаро тадқиқотлар маълумотлари пайдо бўлди. Иқлим омилларнинг аҳоли саломатлигига таъсирининг асосий қонуниятларини аниқлаш ва натижада об-ҳавога боғлиқ касалликларга чалинган беморларни санитария-профилактика чоралари ва даволаш усулларини ишлаб чиқиш адаптив физиологик механизмларнинг кўпчилигига имкон бериши билан сезиларли даражада мураккаблашади, деярли соғлом одамлар ҳар қандай об-ҳавога мослашмасдан кўзга ташланадиган бузилишлар ва фақат ушбу механизмларнинг самарадорлигининг пасайиши турли патологик реакцияларга олиб келади.

Иқлим омилларидан салбий таъсир кўрсатадиган заиф аҳолига кам таъминланган одамлар, турли жамоалар, уйсизлар, муҳожирлар, қариялар, болалар, ҳомиладор аёллар ва сурункали касалликларга чалинган одамлар киради. Ушбу гуруҳлар кўпинча ҳаддан ташқари ҳарорат, тошқин ёки қурғоқчиликка дучор бўлган ҳудудларда яшайдилар ва ўзларини иқлим ўзгариши таъсиридан ҳимоя қилиш учун зарур бўлган ресурслардан фойдаланиш имконияти чекланган бўлиши мумкин. Муҳожирлар янги шароитларга мослашишда қийналиши, тил ва маданиятни билмаслиги ва камситиш ва эксплуатацияга нисбатан заифроқ бўлиши мумкин, бу эса иқлим таҳдидларидан ҳимоя қилиш учун ресурслардан фойдаланишни қийинлаштириши мумкин. Кексалар ҳаддан ташқари ҳарорат ва бошқа иқлимий хавфларга нисбатан сезгирроқ, шунингдек, иқлим омиллари таъсирида кучаядиган сурункали касалликлардан азият чекиши мумкин [1].

Шунингдек, болалар етилмаган иммунитет тизимлари ва физиологик хусусиятлар уларни иқлим ўзгариши билан боғлиқ касалликларга, масалан, нафас олиш йўллари касалликлари ва сув ва озик-овқат орқали юқадиган инфекцияларга нисбатан заифроқ қилади. Ҳомиладор аёлларда ҳомиладорлик пайтида танадаги ўзгаришлар иқлим омиллари таъсирига сезгир-

ликни оширади, шунингдек, она ва боланинг соғлиғига таъсир қилиши мумкин. Сурункали касалликларга чалинган одамларда эса, юрак-қон томир ва нафас олиш касалликлари каби касалликлар ҳаддан ташқари ҳарорат, ҳавонинг ифлосланиши ва иқлим ўзгариши билан боғлиқ бошқа омиллар таъсирида ёмонлашишига сабаб бўлади[1,2].

Иқлим ўзгариши нафас олиш ва юрак-қон томир касалликлари, экстремал об-ҳаво ҳодисалари натижасида жароҳатлар ва ўлимлар сонининг кўпайишига, шунингдек, сув ва озик-овқат орқали юқадиган касалликлар ва юқумли касалликларнинг тарқалишига олиб келиши мумкин. Бундан ташқари, иқлим ўзгариши озик-овқат танқислиги ва озик-овқат нархининг кўтарилишига олиб келиши мумкин, бу эса тўйиб овқатланмаслик ва очликка олиб келади.

Ҳозирги вақтда иқлим ўзгариши (тўғридан-тўғри ва экологик муаммоларнинг ёмонлашиши натижасида) ҳар йили 150 000 дан ортик эрта ўлимга олиб келиши тан олинган [3].

Қон айланиш тизими касалликларининг кучайиши учун янги хавф омилларини аниқлаш ва ўрганиш кўплаб тадқиқотчиларни жалб қилмоқда. Сўнги йилларда аҳоли тез-тез тиббий ёрдамга мурожаат қиладиган юқори ва паст атмосфера ҳароратини ўз ичига олган турли метеорологик омиллардан қон айланиш

тизими касалликларидан касалланиш ва ўлим ўртасидаги боғлиқликни кўрсатадиган халқаро тадқиқотлар маълумотлари пайдо бўлди [4].

Метеорологик омилларнинг аҳоли саломатлигига таъсирининг асосий қонуниятларини аниқлаш ва натижада об-ҳавога боғлиқ касалликларга чалинган беморларни санитария-профилактика чоралари ва даволаш усулларини ишлаб чиқиш адаптив физиологик механизмларнинг кўпчилигига имкон бериши билан сезиларли даражада мураккаблашади. Деярли соғлом одамлар ҳар қандай об-ҳавога мослашмасдан кўзга ташланадиган бузилишлар ва фақат ушбу механизмларнинг самарадорлигининг пасайиши турли патологик реакцияларга олиб келади [5].

Метеосенситивлик тушунчасига кўпинча боғлиқ бўлмаган синдромларнинг бутун мажмуаси киради. Бир қатор тадқиқотчилар (Гурфинкел Ю. И., 2004; Смирнова М. Д. ва бошқ. 2013 йил Уянаева А. И. ва бошқ., 2019) гемодинамик хусусиятлардаги сезиларли ўзгаришларни, *angina* хуружларини, шунингдек метеотропик реакциялар сифатида қон ивиш механизмларининг бузилишини аниқлашди. Баъзи тадқиқотларга кўра (Владимирский Б. М., 2017; Водолажская М. Г., Водолажский Г. И., 2019), салбий об-ҳаво шароити шартлар қон айланиш тизими касалликлари бўлган беморларнинг жисмоний ва ақлий фаолиятининг пасайишига ёрдам бериши мумкин. Кўпинча ёрқин субъектив сезгилар билан кесишган клиник кўринишларнинг хилма-хиллиги (уйқу бузилиши, бош оғриғи, бош айланиши, *tinnitus*, бўғим оғриғи ва ҳоказо.), беморларда метеопатик реакциялар ва адаптив механизмларнинг киритилиши ушбу соҳадаги тадқиқотларни мураккаблаштиради. Шу билан бирга, турли табиий-иқлим зоналарида ўтказилган кўплаб тадқиқотларда қон айланиш тизими касалликлари билан оғриган беморларнинг аҳолининг метеорологик омилларга ишончли боғлиқлиги аниқланган [6].

Адабиётлар таҳлилига кўра, сурункали юқумли бўлмаган касалликларнинг максимал даражада кучайиши ва мўътадил континентал ва субтропик иқлими бўлган мамлакатларда ўлимнинг кўпайиши қиш ойларида содир бўлади ва бу ҳақиқат асосан совуқ мавсум-

нинг умумий совуқ ноқулайлиги билан боғлиқ бўлиши мумкин [4,7,8].

Сўнгги ўн йилликларда жуда юқори ва паст атмосфера ҳароратининг аҳоли саломатлигига таъсирини жуда батафсил ўрганиш ўтказилди [9]. Энг муҳим салбий таъсирга ўлим ва тез ёрдам чакирувлари сонининг кўпайишига олиб келадиган ҳаддан ташқари иссиқлик ва совуқ тўлқинлари сабаб бўлганлиги кўрсатилди [10]. Ушбу тўлқинлар пайтида клиник ва биокимёвий кўрсаткичларни таҳлил қилиш бизга жуда юқори ва паст ҳароратларнинг салбий таъсирини юмшатишга қаратилган санитария-профилактика чораларини таклиф қилиш имконини беради [11].

Кўпгина тадқиқотлар нозологик шакллар бўйича табақаланмайди ва барча ёш гуруҳлари таҳлил қилинмайди. Об-ҳаво омилларининг таъсири одатда фақат катта ёшдаги (65 ёшдан катта) беморларда баҳоланади ва фақат баъзи муаллифлар кўшимча равишда меҳнатга лаёқатли ёшдаги беморлар гуруҳини кўриб чиқади (30-64 года) [12].

Об-ҳаво омилларининг таъсирини таҳлил қилганда, етарлича катта намуналарни олиш учун тадқиқотчилар одатда турли нозологик шаклларга эга беморларни синфга мос келадиган бир гуруҳга бирлаштирадilar. Касалликларнинг халқаро таснифи (КХТ), бу гуруҳларга киритилган касалликларнинг этиологияси ва патогенезидаги фарқларни ҳисобга олмаган ҳолда, фақат “юрак-қон томир касалликлари” ва “сереброваскуляр касалликлар” кичик гуруҳларини ажратиб туради. Бундай ёндашувлар об-ҳаво омилларининг инсон саломатлигига таъсири учун жавобгар бўлган потенциал механизмларни аниқлашни ва бундай таъсирга энг заиф бўлган аҳоли гуруҳларини аниқлашни кийинлаштиради, бу эса ўз навбатида самарали санитария-профилактика чораларини ва индивидуал профилактика чораларини ишлаб чиқишга имкон бермайди. Об-ҳаво шароитининг беморларнинг соғлиғига таъсири, бу одатда ушбу тадқиқотнинг долзарблигини белгилайди..

Атроф-муҳитнинг иқлим ва экологик шароитларининг инсон ҳаётига таъсирини ўрганиш муаммолари мураккаб, кўп қиррали ва бугунги кунда уларнинг якуний ечимидан узоқдир.

Аникланишича, одамларнинг об-ҳаво шароитидаги ўзгаришларга муносабати шу куни ҳам, об-ҳаво шароити ўзгаришидан 1-3 кун олдин ва кейин ҳам кузатилади. [7, 8, 9]. Одамларнинг физиологик ҳолатининг ёмонлашувининг сабабларидан бири бўлган метеотроп омилларни билмаслигига карамай, иқлим шароитининг таъсири тўғридан-тўғри эмас, балки сигнал беради, деб айтиш мумкин. Бундан ташқари, об-ҳаво ва иқлим параметрларининг таъсири алоҳида эмас, балки биргаликда ҳисобга олиниши керак.

Хулоса қилиб айтганда, турли аҳоли гуруҳларининг иқлим ўзгаришига нисбатан заифлигини тушуниш иқлим ўзгаришининг инсон саломатлигига таъсирини мослаштириш ва юмшатиш бўйича самарали чора-тадбирларни ишлаб чиқиш учун жуда муҳимдир. Соғлиқни сақлаш деярли барча мамлакатларда устувор вазифа бўлиб, яхшироқ қарор қабул қилиш учун юқори сифатли маълумотларни талаб қилади. Иқлим маълумотлари ва хизматлари соғлиқни сақлаш тизимлари ва популяцияларга экстремал иқлим ҳодисалари ва ўзгарувчан иқлим қандай ва қачон таъсир қилиши мумкинлигини яхшироқ тушуниш, шунингдек, иқлим билан боғлиқ хавфларни бошқариш учун жуда муҳимдир.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. The Impacts of Climate Change on Human Health in the United ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://health2016.globalchange.gov/>

2. Climate Change and Health - World Health Organization (WHO), дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/climate-change-and-health>

3. 2024 Report - Lancet Countdown, дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://lancetcountdown.org/2024-report/>

4. Climate Change and Health - PAHO/WHO | Pan American Health ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://www.paho.org/en/topics/climate-change-and-health> core.ac.uk, дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://core.ac.uk/download/pdf/328819540.pdf>

5. Effects of Climate Change on Health

and Health Systems: A Systematic Review of Preparedness, Resilience, and Challenges - PMC, дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11855611/>

6. Iqlim o'zgarishining inson salomatligiga ta'siri - Vikipediya, дата последнего обращения: мая 7, 2025, https://uz.wikipedia.org/wiki/Iqlim_o%CA%BBzgarishining_inson_salomatligigata%CA%BCsiri

7. Health effects of climate change: an overview of systematic reviews ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8191619/>

8. (PDF) Climate Change Health Impacts: A Comprehensive Meta ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, https://www.researchgate.net/publication/378954004_Climate_Change_Health_Impacts_A_Comprehensive_Meta-Analysis

9. "From Oceans to Public Health: Impact of Climate Change and ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://scholarcommons.sc.edu/etd/7573/>

10. Climate change and its impact on infectious diseases in Asia - PMC, дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11132621/>

11. climateknowledgeportal.worldbank.org, дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/sites/default/files/2021-09/15838-Uzbekistan%20Country%20Profile-WEB.pdf>

12. The effects of climate change on mental health and psychological ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11704568/>

13. Contributions of Health Psychology to Climate Change: A Review ..., дата последнего обращения: мая 7, 2025, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12026601.>

Туламетова Шахло Азаджановна,
Тўхтакулов Абдукаюм Йўлдошев,
Ўзбекистон Республикаси
Соғлиқни сақлаш вазирлиги
Ташкент шаҳри

